

дієприкметників подвійної літери -нн-; постійне вживання у суфіксах пасивних дієприкметників -е- (-є-) (-и- (-ї-)) у них не вживаються); відсутність дієприкметників з часткою -ся- (замість них уживаються безособові дієслова).

ЛІТЕРАТУРА

1. Вища освіта. Нормативно-правові акти про організацію освіти у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації / за ред. проф. М. І. Панова. Харків: Право, 2006. 688 с.

2. Головащук С. І. Словник-довідник з українського літературного слововживання. Київ: Рідна мова, 2000. 498 с.

3. Інструкція з діловодства Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка. Суми: СумДПУ, 2014. 99 с.

Otrokhova O. Complex cases of using passive participles in educational regulatory documents.

The article discusses the features of the functioning of passive participles in normative legal documents and analyzes complex cases of their use in accordance with the historical and modern norms of the Ukrainian language.

Key words: passive participle, language norm, business language, regulatory document.

О. П. Отрохова

Науковий керівник – доц. В. В. Герман

ШЛЯХИ ЗАМІНИ АКТИВНИХ ДІЄПРИКМЕТНИКІВ У ДІЛОВОМУ СТИЛІ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИЩУ ОСВІТУ»)

У статті розглядається доцільність вживання активних дієприкметників у нормативно-директивних документах та можливі варіанти їх заміни відповідно до історичних і сучасних норм української мови; встановлюється, що сучасний діловий стиль майже позбавлений активних дієприкметників.

Ключові слова: активний дієприкметник, мовна норма, ділова мова, мовленнєва поведінка.

Постановка проблеми. Українська мова належить до найбагатших і найрозвиненіших мов світу. Однак утиски і заборони позбавили її умов для нормального розвитку і функціонування, довгий час вона не використовувалася у державних установах і в освітніх закладах, її розвиток відбувався переважно в межах художнього стилю. Розбудова публіцистичного, наукового та офіційно-ділового стилів, які є атрибутом високорозвинених літературних мов, почалася у 20-х рр. XX ст., коли політика українізації розширила сферу вживання української мови, й продовжується в наш час.

Незважаючи на невирішеність багатьох проблем, сьогодні є очевидними позитивні зрушення в мовній ситуації в Україні. Але, на думку фахівців, для справжнього утвердження мови в державі нею повинні

спілкуватися три чверті населення, які називають себе українцями. Ще Олесь Гончар зазначав, що «усунути деформацію мови, очистити її від спотворень, повернути нашій мові справжню народну красу – це справа честі всіх нас, природний обов'язок кожного перед незалежною, вільною Україною. Адже і мовою нації визначається моральне здоров'я народу, його розвиненість, культурність. Все це також визначатиме образ і творчу спромогу України в сім'ї цивілізованих демократичних держав» [3, с. 2]. Свідома турбота про мову називається кодифікацією мови – «упорядкуванням, приведенням до системи, до цілісного несуперечливого зводу (кодексу)» [6, с. 234]. Свідоме ставлення до мовних явищ передбачає розуміння змісту лінгвістичних понять, зокрема таких, як «мовні норми», що є необхідною умовою існування літературної мови, її повноцінного функціонування в суспільстві. Вони забезпечують стабільність, уніфікованість, наступність у розвитку. Без обов'язковості норм неможливе здійснення ефективної комунікації. Мовець, що володіє літературною мовою, є прикладом для інших. Але необхідно розуміти, що «до деяких зразків хочеться наблизитися, від інших – відійти» [1, с. 12]. Поняття «культура мови» містить чимало вимог, які, зрештою, відповідають нормам – лексичним, граматичним, стилістичним тощо. У межах дослідження нас цікавлять норми, що визначають доцільність використання активних дієприкметників у діловому мовленні.

Аналіз актуальних досліджень. Ставлення до зазначених дієприкметникових одиниць серед науковців майже одноставне. А. Бортняк, наприклад, вважає, що одна з таємниць надзвичайної чарівності нашої мови полягає у несприйнятті українцем «незграбних» активних дієприкметників, які, на його думку, «не тільки штучно видовжують слова, а й утворюють звуки, які нагадують шипіння» [Цит. за: 7, с. 23]; І. Фаріон стверджує, що «лексико-граматичною особливістю сучасної української мови є майже повна відсутність у ній активних дієприкметників теперішнього часу» [9, с. 89]; О. Курило категорично заявляє: «українська мова не знає активних дієприкметників на *-чий*, *-(в)ший*» [Цит. за: 9, с. 89]; П. Житецький вважає, що їх «зовсім нема в народній мові» [Цит. за: 9, с. 89]; мовознавець М. Пилинський стверджує, що «спорадичне вживання форм на *-чий* як дієприкметників слід віднести до явищ норми (традиції), що зв'язана з колишньою, а не сучасною системою» [Цит. за: 9, с. 89]; про це ж саме читаємо в І. Вихованця, який трактує подібні утворення як «суржик і неприродні явища в нашій мові» [2, с. 112]. І. Кучеренко, як і Ю. Шерех,

взагалі вважає, що «в дієприкметникові повністю переважають прикметникові морфологічні й семантичні властивості, у зв'язку з чим існують абсолютно достатні підстави вважати його віддієслівним відносним прикметником» [Цит. за: 8, с. 440].

Метою статті є простежити шляхи заміни активних дієприкметників у нормативно-директивних документах про освіту, зокрема у Законі України «Про вищу освіту».

Виклад основного матеріалу. У добу становлення української держави та української мови як єдиної державної питання культури мовлення в Україні набувають особливої ваги. Ширшим стає коло тих, хто в усному й писемному мовленні користується українською мовою як рідною. Писемне спілкування в державному, суспільному, політичному, господарському житті, в ділових відносинах між організаціями та установами також перейшло на українську мову. Це спричиняє появу чималої кількості помилок і на певний час знижує рівень культури мовлення в загальнонаціональному вимірі.

Активний дієприкметник є «тією особливою формою, з якою пов'язано чимало проблем щодо нормативності її вживання в українській мові» [5, с. 87]. Дієприкметник є елементом книжного мовлення, і в усному (зокрема, в розмовно-побутовому стилі) він уживається рідко. Що ж стосується ділового мовлення, то ступінь вживаності вказаних дієприкметникових форм є досить низьким. Розглянемо його вживання у діловому стилі, зокрема, в новій редакції Закону України «Про вищу освіту».

Слід зазначити, що використання активних дієприкметників теперішнього часу не є властивим тексту досліджуваного нами документа. Натомість спостерігаємо конструкції кількох типів:

- 1) У формі підрядного речення зі сполучним словом *який*, напр.: документи державного зразка для осіб, *які навчаються* за державним замовленням (4, с. 12); осіб, *які навчаються* за кошти фізичних осіб (4, с. 12). У залежності від способу вираження присудка, їх можна поділити на такі види:
 - з дієсловами теперішнього часу, напр.: органу виконавчої влади, *який забезпечує* формування (4, с. 2), компетентність, *яка визначає* здатність особи (4, с. 3), особи без громадянства, *які постійно проживають* в Україні (4, с. 6), особи, *які здобувають* вищу освіту (4, с. 6), атестація осіб, *які здобувають* ступінь магістра (4, с. 10), наукових результатів, *які забезпечують*

- розв'язання проблеми (4, с. 9), атестація осіб, які здобувають ступінь доктора філософії (4, с. 10), особи, які професійно здійснюють наукову діяльність (4, с. 8);
- зі зворотними дієсловами теперішнього часу, напр.: особи, які навчаються (4, с. 2); документи державного зразка для осіб, які навчаються за державним замовленням (4, с. 12); осіб, які навчаються за кошти фізичних осіб (4, с. 12); працівників та осіб, які навчаються у вищих військових закладах (4, с. 18); на підставі ліцензій, які видаються центральним органом» (4, с. 27);
 - з дієсловами минулого часу, напр.: особа, яка пройшла зовнішнє незалежне оцінювання (4, с. 59); осіб, які отримали право навчатися (4, с. 79); обсягу випуску бакалаврів, які навчалися за кошти державного бюджету (4, с. 79); магістрів, які навчалися за кошти державного бюджету (4, с. 79);
 - з дієсловами майбутнього часу, напр.: спеціальність, за якою будуть здобувати вищу освіту (4, с. 55); кількість осіб, які у поточному році здобудуть ступінь бакалавра (4, с. 79); кількості осіб, які у поточному році здобудуть ступінь магістра (4, с. 79);
 - зі складеним іменним присудком, напр.: товариства молодих вчених, які є частиною системи (4, с. 50); саморегулювання, які є відкритими (4, с. 5); окремий вид установи, яка є юридичною особою (4, с. 2);
 - з модальним словом *мати*, напр.: прикладної проблеми, яка має загальнонаціональне значення (4, с. 7); осіб, які мають науковий ступінь (4, с. 19); навчального закладу, який має чинний сертифікат (4, с. 29); ради вищого навчального закладу, які мають науковий ступінь (4, с. 44); особи, які мають науковий ступінь (4, с. 64); особи, які мають ступінь магістра (4, с. 64);
 - з модальним словом *могти*, напр.: до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання (4, с. 3), результати навчання, які можна ідентифікувати (4, с. 3), вимоги до осіб, які можуть займати посади (4, с. 64), освітніх та інших послуг, що можуть надаватися (4, с. 80); подекуди модальне слово *могти* вживається із заперечною часткою *не*, напр.: керівництво факультетом здійснює декан, керівництво навчально-науковим інститутом – директор, які не можуть перебувати на цих посадах більш як два строки (4, с. 41),

- керівництво кафедри здійснює завідувач кафедри, який не може перебувати на посаді більш як два строки (4, с. 42);
- з модальними словами *бажати, вважатися, мати (отримувати, здобувати) змогу (право), потребувати, становити*, напр.: навчальні заклади, які *бажають* вносити інформацію (4, с. 29); заклади, які *бажають* видавати дипломи (4, с. 29); заклад, який *бажає* акредитувати освітню програму (4, с. 29); особа, яка *бажає* здобувати вищу освіту (4, с. 55); оцінювання для осіб, які *бажають* здобувати вищу освіту (4, с. 57); особа з інвалідністю, яка *потребує* додаткової підтримки (4, с. 3); реалізації права на вищу освіту особами, які *потребують* соціальної підтримки (4, с. 6);
 - дієприкметником із суфіксом *-н-*, напр.: філію очолює керівник, який *підпорядкований* керівнику вищого навчального закладу (4, с. 39), особа, яка *в установленому порядку* зарахована до вищого військового навчального закладу (4, с. 68), земельні ділянки державної та комунальної власності, які *надані* в ордену вищим навчальним закладам (4, с. 87);
 - з дієслівною формою на *-но, -то*, напр.: офіційний результат і визнання, який *отримано* (4, с. 2); особи, яким *надано* статус біженця (4, с. 6); особи, яким *надано* статус закордонного українця (4, с. 6); крім державного замовлення, *що розміщено* у вищих військових навчальних закладах (4, с. 80).
- 2) У формі підрядного речення зі сполучним словом *що*, серед яких, у залежності від способу вираження присудка, спостерігаємо такі види:
- з дієсловами теперішнього часу, напр.: органу виконавчої влади, *що реалізує* державну політику (4, с. 2); освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, *що визначає* вимоги до рівня освіти осіб (4, с. 3); якість вищої освіти, *що відображає* її компетентність (4, с. 3); навчальному закладу, *що відповідає* стандартам (4, с. 4); права вищого навчального закладу, *що визначають* його автономію (4, с. 4); диплома європейського зразка, *що містить* структуровану інформацію (4, с. 11); науковими установами, *що забезпечують* підготовку докторів (4, с. 13); органи, *що здійснюють* управління (4, с. 14); співробітництво з питань, *що належать* до його компетенції (4, с. 16);
 - зі зворотніми дієсловами теперішнього часу, напр.: діяльності, *що здійснюється* на принципах свободи (4, с. 1); діяльність

навчальних закладів, *що провадиться з метою забезпечення здобуття вищої освіти* (4, с. 3); спеціалізація, *що визначається вищим навчальним закладом* (4, с. 3); кваліфікацією, *що підтверджується висновками* (4, с. 6); освітній ступінь, *що здобувається на першому рівні* (4, с. 8); науковий ступінь, *що здобувається на третьому рівні* (4, с. 8); рішень, *що стосуються регулювання взаємодії* (4, с. 15); доступ осіб до інформації, *що міститься електронній базі* (4, с. 13); робочий навчальний план, *що затверджується керівником* (4, с. 14); освітньої діяльності, *що провадиться вищими навчальними закладами* (4, с. 17);

- з модальними словами *мати, вважатися, мати змогу*, напр.: крім вищих навчальних закладів, *що мають статус національного* (4, с. 65); наукову діяльність, *що має важливе значення для науки* (4, с. 74); реорганізація юридичних осіб, *що мають сертифікати про акредитацію* (4, с. 30); реорганізація юридичних осіб, *що мають ліцензії на провадження* (4, с. 28); навчальні заклади, *що мають статус державних установ* (4, с. 87); вибори *вважаються такими, що відбулися*, якщо участь у них взяли більше 50 відсотків загальної кількості осіб (4, с. 52); в обсязі, *що дає змогу провадити професійну діяльність* (4, с. 61);
 - з дієсловами минулого часу, напр.: *назва вищого навчального закладу, що видав цей документ* (4, с. 11);
 - з дієприкметником із суфіксом *-н-*, напр.: виконання типових завдань, *що передбачені* для первинних посад у відповідній галузі професійної діяльності (4, с. 7); інші правила, ніж ті, *що передбачені* національним законодавством (4, с. 4); видаються документи за зразком, *що визначені* вченою радою (4, с. 12);
- 3) вживання конструкції типу *інститут як підрозділ*, напр.: *військового інституту як підрозділу* вищого навчального закладу (4, с. 67).
- 4) вживання іменників замість дієприкметникових сполук, напр.: *здобувачі вищої освіти* (4, с. 2), *керівник кафедри* забезпечує організацію освітнього процесу (4, с. 42), *керівництво кафедрою* здійснює *завідувач (начальник) кафедри* (4, с. 42), вступні випробування проводяться за бажанням *вступника* (4, с. 59), *здобувачам* вищої освіти, які реалізують право на академічну мобільність (4, с. 60).

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що в сучасній українській мові відбувається втрата дієприкметником давньої парадигми, що об'єднувала активні дієприкметники теперішнього і минулого часу. Це призвело до того, що в нинішній системі нашої мови вони фактично повністю відсутні, натомість вживаються віддієслівні відносні прикметники чи підрядне речення. Самі ж активні дієприкметники в мові нормативно-директивних документів вживаються украй рідко. Якщо структура речення дозволяє уникнути уживання подібних мовних одиниць, то варто їх уникати. Отже, відсутність у нормативно-директивних документах активних дієприкметників – характерна риса сучасного українського ділового мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. С. Як ми говоримо. Київ: Либідь, 1991. 254 с.
2. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: академічна граматики української мови. Київ: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Гончар О. Т. Нариси, статті, листи, есе, дослідження. – URL: uk.wikipedia.org/wiki.
4. Закон України «Про вищу освіту». Київ: Правова єдність, 2015. 94 с.
5. Косенко Н. Я. Сучасне українське ділове мовлення: навчальний посібник для ВНЗ. Харків: Школа, 2010. 416 с.
6. Кротевич Є. В. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Наукова думка, 1957. 484 с.
7. Співак О. С. Як уникнути невластивих українській мові форм активних дієприкметників теперішнього часу? *Урок української*. 2001. № 5. С. 23-26.
8. Сучасна українська літературна мова / за ред. А. П. Грищенка. Київ: Вища школа, 1997. 488 с.
9. Фаріон І. Д. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 332 с.

Otrokhova O. Ways to replace active participles in a business style (based on the law of Ukraine "About Higher Education").

Advisability of the usage of active participles in the normative-directive documents, possible variants and its substitutes in accordance with the historical and modern conditions of the development of language norms of the Ukrainian language are considered in the article. We determine that modern formal language is practically devoid of active participles.

Key words: active participle, language norm, business language, speech behavior.

А. В. Павлюченко

Науковий керівник – доц. В. В. Козлова

СТРАТЕГІЯ ПОДОЛАННЯ КОНФЛІКТУ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КАТЕГОРІЇ «ТОЛЕРАНТНІСТЬ» В АНГЛОМОВНОМУ ПАРЕНТАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто стратегію подолання конфлікту як засіб вираження комунікативної категорії «толерантність» в англомовному парентальному дискурсі, представлено та проаналізовано тактики, якими реалізується ця стратегія, а також, встановлено особливості їх вербальної репрезентації.